

**RASİM EFENDİYEY- HAYATI VE SANATI (1928-2010) / THE LIFE
AND ARTWORKS OF RASİM EFENDİYEY (1928-2010)**

Röye TAĞİYEVA*

Azerbaycanın sanat tarihine kendi bilgi ve becerisi ile benzersiz katkı sağlamış insan; EFENDİ RASİM SAMAD OĞLU. Milli Bilim Akademisi'nin hakiki üyesi, sanat doktorü, profesör, Sanat ve Mimarlık Enstitüsü Müdürü EFENDİ RASİM SAMAD OĞLU sanatın ortaya çıkışı üzerinde durmuş ve Azerbaycan tarihi ve sanat bilgisi biliminin yaratıcılarından biri olmuştur.

30 Ekim 1928 yılında Azerbaycan'ın **Qazah** (Kazak) şehrinde doğmuş, sanat bilimine ilk adımlarını 1955 yılında atmıştır. Azerbaycan Devlet Sanat Müzesi'nin Doğu Sanatı Şubesi'nin başkanı olarak ve müzenin sanat eserlerini analiz yaparak, Sanat Edebiyat Yıllığında (Bakü, 1957, No 1) "Doğu sanat eserleri" metnini yayımlamıştır.

Rasim Efendi'nin sanat ilmi ile tanışması "Azerbaycan giyisi" (1961) konusundaki Master tezi ile başlamıştır: Bu çalışmasında 16-18 yüzyıllardaki Azerbaycan Milli Giyisilerinin tarihi gelişimini araştırmıştır. Çalışmasına ek olarak kendi yaptığı 70 eskizini de eklemiştir. Büyük bir sanat ürünü olan bu eskizler kendi profesyonelliği ve araştırmalarındaki ilmi sonuçları ile dikkati çekmiştir.

16-18 asırlarda tüm Azerbaycan Milli giysilerinin gelişimini ortaya koyması, giysilerin yapıldığı dokuları, süsleme ve gelenekselliği titizlikle araştırması, kendi kökenleri ile tarihin derinliklerine giden milli adetlerin günümüze yansımaları ve korunması ve bunların günümüzde de korunarak devam ettirilmesine ilişkin ortaya koyduğu görüşler bugüne temel olmuştur. 16 asrın giysilerini anlatan araştırmacı bu dönemdeki uygulamalı sanatın yüksek gelişimine ilişkin temel ilkeler ortaya çıkartmıştır. Bu da hiç şübesiz kendini moda da göstermiştir. .

17-18 asırların giysilerini araştırırken Rasim Efendi, "bu dönemde milli giyisilerde büyük değişiklikler olmadığını, Milli giysilerin detaylı araştırılması sanat eserlerinin doğru değerlendirilmesine imkan sağlamış, bu minyatürleri, süslemeleri, seramikleri, farklı resimlerle metalların tarihini belirleyecek örnekler sunmuş, aynı zamanda sanat eserinin bu veya diğer okula mensupluğunu belirlemeyecek zeminler hazırlamıştır".

Rasim Efendi'nin eserlerinde araştırılan dönemin sanayi gelişimini, Azerbaycan halkının diğer halklarla kültürel tarihi bağlarını, onların karşılıklı bağlarını da araştırmaya, var olan adet ve zevkleri ve diğerlerini belirlemeye gayeret etmiştir.

* Prof. Dr. Bakü-Halça Müzesi Müdürü, Bakü-Azerbaycan (Makale Prof. Dr. Bekir Deniz tarafından sadeleştirilmiştir).

Azerbaycan'ın orta çağda dekoratif- uygulamalı sanatının tüm çeşitlerini detaylı araştırarak zengin ilmi malzemeler belirlemiş, bu güne kadar belirlenmiş olan zengin bilimsel malzemeler ortaya koymuştur. Bu yolla Azerbaycanın dekoratif-uygulamalı sanatına dair bilimsel-araştırmalara yol açmıştır.

30'dan fazla kitap ve 200' e yakın bilimsel makalenin yazarı olarak Rasim Efendi Azerbaycan halkına mensup nadide sanat eserlerinin önemini ve dünya sanatındaki yerini ve dünya kültürüne katkısını ortaya koymuştur. Rasim Efendi'nin arda-arda gelen keşiflerle yaptığı bilimsel faaliyeti geçmişten başlayarak 19. yüzyıla kadar Azerbaycan'ın süsleme-uygulamalı sanatının gelişimini izlemek mümkündür. Rasim Efendi'nin araştırmalarının büyük üstünlüğü sanatı geçmişini bugüne taşımasıdır.

Farklı dönemlerde Bakü, Moskova, Sankt-Peterburg, Kiyev, New-York, Londra, Paris, Tokyo, Ankara, İstanbul, Budapeşte ve diğer kentlerde yayımlanmış bilimsel yazıları Azerbaycan sanatının çeşitli sahalarına ve teorik problemlerine ışık tutmuştur. Eserlerinde sunduğu malzemeler uzun soluklu araştırmaların verilerine dayanmaktadır. Tüm bu çalışmalarını yazarın emeği ve üstün hizmet anlayışının sonucunda gerçekleştirmiştir. Bu bilimsel çalışmalarının büyük bir bölümü kendi alanında ilktir.

Azerbaycanın topraklarında sürekli araştırmalar yaparak halk uygulama sanatı eserlerinin morfolojik zenginliklerinin araştırılması, ortaya çıkartılması ve tanıtılması amacını taşımıştır. Ülkenin farklı bölgelerine çok sayıda geziler yaparak Türkiye, Rusya, Macaristan, Fransa ve İsveçren Müzelerinde ve özel toplantılarda bulunan Azerbaycanın halk-uygulamalı sanat eserlerinin araştırılması, tarihi ve kültürel gelişimini takip etmiş ve Azerbaycan sanatını dışarıda tanıyılmasını sağlamıştır.

Hayatı boyunca sürdürdüğü titiz çalışmaları sonucunda "Dünya Müzelerinde Bulunan Azerbaycanın Sanat Eserleri" kitap haline getirmiştir (1980). Bu eserde pratik olarak dekoratif-uygulamalı sanatın tüm çeşitlerinin ilk kez bilimsel kullanıma sunmuştur: Bunlar arasında halılar, kumaşlar, metal eşyalar, seramikler vb. eserler mevcuttur.

"Azerbaycanın dekoratif-uygulamalı Sanatı (orta asırlar)" adlı kitabı 1976 senesinde yayımlanmıştır ve bu kitap Rasim Efendi'nin esas araştırması olmuştur. Bu kitapta Azerbaycan sanatının değişik malzemelerden yapılan tüm eserlerini bir atraya ggetirmiştir: Bu konuya daha sonra doktora tezi olarak sunmuştur (1972).

Rasim Efendi Ortaçağ Azerbaycan sanatını araştırırken yalnız ülke müzelerinde değil, ülke dışında olan müzelerde bulunan dekoratif-uygulamalı sanat örneklerini de araştırmıştır. Dekoratif-uygulamalı sanatın bize kadar ulaşamayan örneklerini bulmak amacıyla ortaçağ minyatürlerine baş vurmuş, Ortaçağ minyatürünün o dönemin az bilinen tarihine de ışık tutmuştur.

Ortaçağ minyatürleri araştırırken Dekoratif-uygulamalı sanat eserlerini de araştıran Rasim Efendi detaylı olarak o, dönemde önde bulunan 12-15 asırların seramikleri üzerine de araştırmalar yapmış, Beylagan, Gabala, Garabağ, Barda, Ganca, Mingaçevir, Nahçevan ve Baküde bulunan seramik üretim merkezlerini de ortaya çıkartmıştır.

Rasim Efendi'nin araştırmalarında Azerbaycan taş ve seramik plastik sanatının araştırıl-

ması da önemli bir yer tutar. Bu araştırmalarına büyük emek sarfetmiş ve entelektüel bir bakış açısı kazandırmıştır. Taş plastik eserlerini araştırırken Azerbaycan sanatının kökeni, dönem özellikleri, etnik yapısı ve yerel üretim özelliklerine ilişkin problemlerle karşılaşmıştır. Yazar taşın malzemesini ve plastik yönünü farklı dil ve farklı kabile kültürlerinin dünya görüşü ve geleneksel sanat özelliklerinin etkilerini de araştırmış ve bu etkileşimlerin Azerbaycan'a özgü bir üslup yarattığını, bu üslubun da İlk ve Ortaçağ'da yabancıların Azerbaycan'ı sürekli istilaları sonrasında Azerbaycan kültürünü devamlı geliştirdiğini ortaya koymuştur.

Metalin sanat malzemesi olarak kullanılması ülkenin zanaat üretiminde önemli bir rol oynamıştır. Metal ürünlerini araştırırken Rasim Efendi onları fotoğraflarla belgelemiş ve Azerbaycanlı bir sanatçının adını tesbir etmiştir.

Yazarın eserleri sayesinde dünya *Osman ibn Salman Nahçıvani*, *Şükrullah Muhlis Şirvani*, *Yusif ibn Şarafaddin Tebrizi*, *Abd al Aziz Şarafaddin Tebrizi* gibi sanatçıların adını öğrenmiştir.

Sanatın uygulamalı-süsleme dalının çeşitleri arasında en çok gelişmiş olanı olan ve şu anda çok iyi bir seviyede bulunan halı sanatını araştırması, o dönemlerde Azerbaycan halısının ülke dışında da tanınması ve dünya sanatına katkısını anlatılardan birisidir. O günkü mevcut örneklerle dayanarak 15-16 yüzyıl Azerbaycan halılarını, süsleme ve şema açısından iki gruba ayırmıştır. Bazı halıların süslemelerinin detaylı analizini ortaya koymuştur ("Şeyh-Safi" Tebriz grubu, Guba-Şirvan halı grubu "Gasimuşağı" Qarabağ grubu).

Araştırmacı 17-18. yüzyılın kumaşlarını araştırırken bazı kumaşlar üzerinde durur. Minyatür sanatı, folklor, etnografik malzemeler, giysiler, bilimsel metotları da kullanarak kumaşların yerel kökenini ispatlar. Araştırdıkları arasında Doğunun diğer ülkelerinin ürünlerini de tanıtmıştır.

Yaptığı detaylı araştırmalar sayesinde eserleri sıfatlandırılmış ve tasvir etmiştir. Sanat yeteneği sayesinde tüm eserleri Azerbaycan sanatının gelişmesinde önemli derecede rol oynamış ve Azerbaycan Sanatı Tarihini bilimsel açıdan zenginleştirmiştir. Dünya sanatına Rasim Efendi'nin büyük katkılarından biri de geçmişi diğer halkların sanata dayanan bazı ünlü eserleri dünyaya Azerbaycan sanat eserleri gibi de sunmuştur.

Rasim Efendi'nin kitaplarında tesbit edilen araştırmalarının ünü Azerbaycan dışında tanınmıştır ve farklı ülkelerin araştırmacıları tarafından değerlendirilmiştir. Ünlü Amerikalı araştırmacı E. Atila'nın, Rus yazar bilim adamı B.V.Veyrmanın, Norveçli arkeolog ve araştırmacı Tur Heyrdal'ın ve diğer araştırmacılara göre, "R. Efendi'nin bilimsel eserlerinde yansıtılan bilgiler Azerbaycan sanatının dünya sanatındaki yerini ve onurunu ispatlamıştır".

Yazar sanat faaliyetinin bir şekli gibi uygulamalı sanatın özelliklerini, onların karşılıklı ilişki özelliklerini, genel yapı prensiblerini, sanatsal gerekçelerin yansıtmak, amblem ve sembol biliminin meal metnini tüm uygulamalı sanat şekillerinin bütün kronolojik gelişimini tespit etmiştir. O pek çok eserlerini İlk ve Orta çağ Azerbaycan Sanatına adanmasına rağmen, modern sanatla uğraşan Sattar Bahlulzade, Vedciye Samedova, Toğrul Narimanbayov ve başka sanatçıların eserlerinde de o'nun araştırmalarının izleri görülür.

Yazar kendisi şöyle der, "gelenkler modernlikten ayrılmaz!".

Rasim Efendi araştırmayı bilimsel-organizasyon, kamu faaliyeti ve personel hazırlığı ile uyuşturmuştur. Uzun yıllar **Azerbaycan Devlet Sanat Müzesi**, **Azerbaycan Devlet Halk ve Halk-Uygulamalı Sanat Müzesi**, **Bakü Sanat Merkezi** ve diğer kuruluşların bilimsel ve sanatsal üyeliğini yapmış, güvenilir bilimsel dergilerin yazı kurulu üyesi olmuştur. 1992 yılında Uluslararası Güzel Sanatlar Akademik-Sekreterliği'ne getirilmiştir. Rasim Efendi Mimarlık ve Sanat sahasında bilimsel-araştırma kurulunun koordinasyon başkanı olarak sanat bilimleri örgütünün bilimsel-metodik kurulunu da yönetmiştir. "Plastik ve Dekoratif-Uygulamalı Sanat" İhtisası Alanında Tez Savunması İhtisas Kurulu'nun da başkanı olmuştur. Bugün aynı zamanda hem ülke dahilinde ve hem de sınırları dışında farklı bilimsel ve kültürel örgütlerde Rasim Efendi'den eğitim almış aday ve sanat bilimi Doktorantları bulunmaktadır.

Rasim Efendi 15 şubat 2010 tarihinde Bakü'de vefat etmiştir.

Allah rahmet eylesin...

Foto.1- Rasim Efendi, araştırma yaparken, Azerbaycan.

Foto.2- Rasim Efendi, oasında yaptığı bir toplantıda.

Foto.3- Rasim Efendi, Nahcivan Devlet Üniversitesi önünde.

Foto.4- Rasim Efendi, çalışma arkadaşlarıyla birlikte.

Foto.5- Rasim Efendi, bir sempozyumda bildiri sunarken, Bakü.

Foto.6- Rasim Efendi, Halı sempozyumu, katılımcılarla birlikte, Bakü, 2003.

Foto.7- Rasim Efendi, Latif Kerimov'la birlikte bir toplantıda.

Foto.8- Rasim Efendi, İran'da katıldığı bir sempozyumda.

Foto.9- Rasim Efendi, İstanbul'da, bir araştırma için gelişinde.

Foto.10- Rasim Efendi, Latif Kerimov ile birlikte.

Foto.11- Rasim Efendi, ailesi ile birlikte.

Foto.12- Rasim Efendi, gençlik yıllarında.

Foto.13- Rasim Efendi, gençlik yılları.

Foto.14- Rasim Efendi, gençlik yılları.

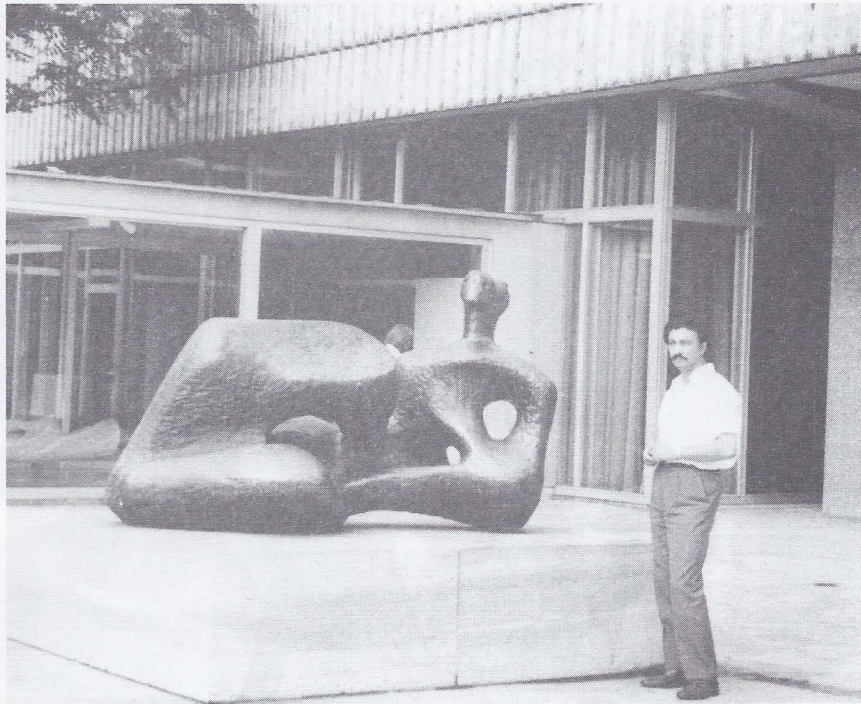

Foto.15- Rasim Efendi, gençlik yıllarında.

Foto.16- Rasim Efendi, Azerbaycan'daki koç şekilli mezar taşları çalışırken.

Foto.17- Rasim Efendi, Röya Tagiyeva ve Bekir Deniz ile birlikte halıcılıkla ilgili bir panelde, Bakü, 2005.